

JULIANA MORELL,
UNA HUMANISTA A DESTEMPS

Contrareforma i Barroc

*Las Gracias y las Musas diez pudiera
Que por Cayo Antipatro,
Decir aquella hipérbole que fuera
Más ajustada a un ángel, pues lo ha sido
La que todas las ciencias ha leído
Públicamente en cátedras y escuelas
Con que ya las Casandras y Marcelas
Pierdan la fama, y a tu frente hermosa
Rindan en paz la rama victoriosa,
Que en tus sienes heroicas y divinas
Las del laurel son hojas civilinas
Haciéndolas en toda compentencia
Ventaja tus virtudes y tu ciencia.*

FÉLIX LOPE DE VEGA

No hi ha gaires dones de ciència que hagin merescut un poema del *Fénix de los Ingenios*, don Félix Lope de Vega. De fet, no n'hi ha cap altra. Com no n'hi ha d'altra citada al paranimf de la Universitat de Barcelona. I aquesta dona, la que va merèixer aquests dos raríssims honors, fou Juliana Morell, una docta monja dominica que nasqué a Barcelona el 16 de febrer de 1594 i morí a Avinyó el 26 de juny de 1653, després de gairebé cinquanta anys de vida regular.

A les pàgines anteriors hem deixat un imperi, l'immens imperi «*donde nunca se ponía el sol*», una denominació acceptable des del 1580, i que representa la culminació d'un gran projecte polític. Configurat el 1516 i amb les

arques plenes d'or i plata d'Amèrica, estable i amb un exèrcit modernitzat, el món sencer va viure al seu ritme durant els segles XVI i XVII. Fou més d'un segle i mig de somnis d'universalitat. Temps de monarquia absoluta per dret diví, l'imperi dels Àustries es va cimentar en la unitat de la fe. Temps de Reforma, enllà d'Europa, i de Contrareforma aquí. Temps de Barroc entès no només com una categoria estètica, sinó com l'esperit d'una època. Una cultura barroca que s'estén a tota l'Europa catòlica a partir de l'últim terç del segle XVI i fins a final del segle XVII, que va adoptar diverses formes als països de l'imperi, però que caracteritza i unifica la monarquia plural dels Habsburg.

A la perifèria de l'Imperi, a la ciutat de Barcelona, seu d'un virregnat que representava l'allunyat monarca, tot un pèl al marge del poder més real i veritable; en una ciutat comtal relativament menuda, cada cop més abocada a ser un centre d'acabats comercial i de distribució, «una ciutat de sastres, sabaters, passamaners i argenters», al virregnat del gran noble castellà Bernardino de Cárdenas i Portugal, duc de Maqueda i marquès d'Elx, ve al món la protagonista d'aquest capítol, Juliana Morell.

A Juliana la podríem definir de moltes i diverses maneres, totes prou certes, però n'hi ha una que ens satisfà més: Juliana Morell, una dona de l'Humanisme. Humanisme entès potser en el sentit més especialitzat, com a terme derivat d'*humanista*, és a dir, de persona vinculada a les disciplines humanístiques, que inclou no només l'estudi dels clàssics, sinó també gramàtica, retòrica, història, poesia i filosofia moral. En el sentit més pràctic, també de l'Humanisme com a pensament que té per centre l'home en tant que individu i la seva dignitat, encara que aquest darrer concepte demana més matisacions. Juliana Morell, una dona humanista en temps difícils, en temps de Contrareforma. L'època i l'esperit no hi ajudaven, perquè *humanisme* és un terme molt renaixentista, que en aquest cas cal aplicar al període plenament tridentí. També podem dir que exercí en temps tridentí, i que era abans que res docta i sàvia.

Juliana Morell nasqué a Barcelona, al carrer de la Cendra, filla d'un ric banquer que sembla que provenia d'una família de jueus conversos, Joan Antoni Morell, i d'una dona de nissaga il·lustre que morí quan ella era massa petita per a servir-ne memòria o deixar-li influències importants. Li po-

saren per nom el del sant del dia, un costum força arrelat en l'època i, seguint també els costums, fou portada a educar al convent de les dominiques de Barcelona, on va aprendre de llegir i escriure amb una facilitat tan gran que cridà l'atenció de les monges, que als quatre anys la retornaren al seu pare declarant que havia assolit tots els coneixements que el convent li podia transmetre.

Com a filla d'una classe urbana privilegiada, era de bona educació ensem que virtuos i de bon gust rebre una formació humanista i de qualitat. El pare, un home culte i amb mitjans econòmics, li posà preceptors d'alçada, de la mateixa universitat, que la instruïren pels camins de l'erudició. Com que no podem oblidar l'estreta vinculació de les universitats amb els convents religiosos, en especial els dominicans, agustinians i jesuïtes, és així que la veiem rebent influències de totes dues bandes, l'erudita i la religiosa. No podem obviar tampoc que les universitats de final del XVI eren uns centres eclèctics que tenien en gran mesura la finalitat d'esquivar la censura i les estretes normes de la Contrareforma.

Als set anys, Juliana coneixia el llatí, el grec i l'hebreu, i va escriure una carta en llengua llatina al seu pare que aquest féu gravar en una placa d'or, atès el seu perfecte domini del text i de les regles epistolars. Als dotze anys, dominava a més l'àrab, el sirí, l'italià, el francès i l'espanyol i coneixia en profunditat les humanitats, la lògica i la moral. Als disset, parlava, llegia i escrivia en catorze idiomes.

El que tenim, doncs, és una noia amb una excepcional capacitat d'aprenentatge, animada per un pare il·lustrat i erasmista, i per unes circumstàncies econòmiques i socials que li permeteren desenvolupar el seu potencial. Però tenim també una noia amb fortes influències religioses que començaren ben precoçment i constituïren un element essencial en la formació moral i espiritual.

Durant els segles XVI al XVIII, la dona és contemplada, en general, com una criatura compendi de tots els mals, assimilada a la imatge negativa d'Eva com a font del pecat original i perdició dels homes. Fins al segle XVIII, a la dona se li retreu que vulgui semblar culta i estudiosa quan *«por lo común son de flaco entendimiento y de poca discreción y prudencia»*, segons un manuscrit anònim que circulà a bastament i que s'intitulava, per no deixar dubtes, «Los

set pecats capitals de les dones». Una situació no gens fàcil per a les dones dotades d'excel·lents capacitats intel·lectuals, com és el cas.

La dona que volia adquirir coneixements era titllada immediatament de perversidadora de l'ordre social, es creia que la seva finalitat d'aprendre era dominar i humiliar el marit i malgastar-ne els cabals. Perverses, golafres, corruptores, malgastadores, indisciplinades, vulnerables, mancades de racionalitat... un llarg catàleg de virtuts negatives els son atribuïdes en general, i això justifica tota forma de submissió que se'ls pugui aplicar, des de l'autoritat paterna fins al matrimoni o la vida religiosa.

En aquests temps, el temor a la capacitat de subversió de les dones que, si bé no ha estat generalment provada, se'ls suposa de manera ben explícita, es desprèn del comportament social imperant, per més que mai no fou reconegut, i aquest temor es va mantenir en el camp d'allò implícit i no expressat.

Per a pal·liar, en la mesura del possible, aquestes qualitats pertorbadores, la dona es compara contínuament a la imatge ideal: davant d'Eva, Maria. Davant de la capacitat de pecar, de temptar, de subvertir, les virtuts de la humilitat, la negació del jo, la pietat i la submissió absolutes. Les dones han de lluitar de manera aferrissada contra una naturalesa que les vol «dolentes» per poder assolir la categoria moral de «bones».

I aquesta categoria moral es revela de formes ben clares i diverses: les dones han de ser humils i renunciar a tota forma d'honor, bé sigui pels atributs físics o pels dots intel·lectuals. Fins i tot, per les qualitats morals. Modèstia a tothora i puresa com a norma. La puresa és la gran virtut de la dona, representada per una nova icona, la Immaculada Concepció de Maria, una icona que li és posada com exemple de tot, per a tot i en tot, especialment des que comença a fer-se gran i això, a l'època de Juliana Morell, és ben aviat. Fins i tot la Universitat de Barcelona, a principi del sis-cents, s'afegí a les institucions que defensaven la virginitat de Maria.

A propòsit de la Immaculada, quina gran imatge! Una imatge producte d'un temps i d'un esperit. La Contrareforma va convertir l'art en un instrument de propaganda catòlica, tot creant un codificat repertori d'imatges, històries i al·legories fàcils de llegir, amb la missió, gens dissimulada per altra banda, d'estimular de manera sensible la pietat. La defensa i valoració

d'aquestes imatges, històries i al·legories és la gran empresa del Barroc. Comença quan l'Església, ja segura d'haver contingut l'atac protestant, passa sense manies a la contraofensiva. Davant la iconoclàstia de la Reforma, s'estimula l'espectacularitat de l'art i s'accentua el caràcter del ritus i del culte. Davant la severitat i la nuesa de la Reforma, s'accentua allò carregat i fastuosos. Davant l'heretgia de la Reforma, la victòria de la Immaculada Concepció. Davant la carnal Eva, la glorificació de Maria. L'exaltació mariana, el punt més alt del qual és la Immaculada Concepció.

La virginitat de Maria i la idea que estava exempta de màcula original no va restar mai al marge de la polèmica, un dogma que va dividir teòlegs, universitats i concilis, que va prendre unes dimensions increïbles i que va apassionar la societat del XVII. L'opinió pública era favorable al misteri. El dogma definit per Pius IX, el dia 8 de desembre de 1854, un segle després de morir Juliana, en la butlla *Ineffabilis*, ja tenia una tradició d'anys de materialització plàstica molt abans de la proclamació. El 29 de juny de 1615, en una processó a Sevilla, es va proclamar públicament la Immaculada Concepció. El model ja és al carrer. Les autoritats cediren a la pressió popular. El 1622, el papa Gregori XV prohibia afirmar que Maria s'havia concebut amb pecat original, alhora que Felip IV publicava un decret on s'aprojava el culte marià. El 8 de març de 1661 la butlla *Sollicitudo omnium ecclesiarum* afirmava «*la sacratíssima Virgen María fue preservada de la mácula del pecado original desde su concepción*», un pas decisiu encara que no definitiu. Curiosa, la data del 8 de març, que molts anys després es convertí en el Dia Internacional de la Dona Treballadora, per descomptat per unes raons ben diferents d'aquestes. L'explosió d'alegria va ser gran a tot l'imperi, qualsevol ocasió era bona per a enaltir la Verge. Una iconografia de la Immaculada Concepció de Maria que rep la llum del sol, representada amb túnica blanca i mantell blau, envoltada d'àngels i amb la mitja lluna als peus. Una imatge mil cops repetida en pintures de Murillo i escultures de Cano. En línia amb l'esperit contrareformista, es proclamava amb èmfasi la superioritat del celibat i la virginitat, per damunt del matrimoni. Les icones hi ajudaren i aquesta potser més que cap altra.

És clar que les dones, com en tot i sempre, trobaven la manera de sortir d'un encotillament tan gran. Es visitaven, parlaven entre elles, es trobaven si

més no en els oficis religiosos, feien rotllanes per cosir o explicar rondalles, segons el seu lloc... I a les cases, les famílies eren àmplies, sovint formades per membres de varies generacions, amb una manca d'intimitat gairebé total que facilitava els intercanvis i, fins i tot, la promiscuïtat.

Però no fou aquest entorn femení de petites complicitats i salts de les normes, una mica més amable, el que envoltà Juliana. Òrfena de mare, fou educada pel pare i per preceptores religioses o professors d'universitat gens favorables a les dones preparades. D'una part veié estimulada fortament una intel·ligència excepcional i una enorme capacitat d'aprendre, i de l'altra se la confrontà a un model femení tan rígid i negatiu, que li creà greus problemes de consciència, escrúpols que aviat la portaren a una forta crisi, que visqué ja en terres franceses.

Quan Juliana tenia set o vuit anys, el seu pare fou acusat de complicitat en un crim i fugí a Lió, on ella continuà els estudis, ara amb la filosofia, les matemàtiques i el dret, i on als dotze anys defensà públicament unes conclusions en dialèctica i ètica que li valgueren un espectacular triomf i una creixent popularitat. Potser la fugida del pare a l'imperi veí, a la França post-Edicte de Nantes, també tingué a veure amb la seva condició de convers i la imposició dels estatuts de neteja de sang. Els descendents dels jueus batejats, uns a final del XIV, altres al llarg del XV i els darrers el 1492, havien de demostrar que *«eran cristianos viejos sin mezcla alguna de judío ni de moro»* per tal d'ocupar un lloc públic. No és clara, però, la raó de la fugida de Barcelona; també hi ha arguments per a considerar importants problemes financers. El més probable és que fos tot plegat, i alhora, el motiu que els decidí a l'exili.

Instal·lada a Lió, Juliana ja lluitava contra uns creixents escrúpols que l'enfrontaven al pare i a les activitats que aquest li feia fer, bàsicament debats públics on ella mostrava el talent enfrontant els seus coneixements i capacitats a reconeguts homes de ciència. Uns debats que eren famosos i força habituals en l'època, per altra banda.

Mentre la crisi es produïa i creixia, alenada probablement per part del seu entorn, continuà alimentant la seva curiositat intel·lectual, estudiant física, metafísica i dret civil i canònic, i adquirint amplis coneixements de jurisprudència. La família, quan ella tenia uns tretze anys, es traslladà a Avinyó,

on el pare volia que seguís estudis i debat i que rebés una acurada preparació cap al doctorat en lleis a la universitat de la ciutat provençal. Probablement no és gens casual l'anada a Avinyó, la capital d'un petit estat pontifici que depèn directament de Roma, un lloc on el poder terrenal i el poder espiritual es barregen més que enlloc. Roma i tot el que això vol dir, i vol dir molt, hi és ben a prop.

A Avinyó la rep una societat àvida d'escoltar la jove vinguda de lluny, la fama l'ha precedit. Aviat es relaciona amb la Comtessa de Conté, que ho és també de la Provença, la qual la pren sota la seva protecció alhora que, molt probablement, dóna ales a la seva reserva religiosa i arguments a la seva crisi moral, segons es desprèn d'una de les poques biografies que en tenim, més aviat una hagiografia, deguda a Gabriela de Vellay, de l'any 1662.

No obstant aquesta situació personal de crisi, Juliana obté el grau de doctora en Lleis l'agost de l'any 1608, als catorze anys, en defensar públicament una tesi al palau pontifici d'Avinyó davant una nombrosa i rendida audiència formada pel millor del món universitari i pel més selecte de la societat, tant laica com religiosa. El seu pare, mentrestant, li havia preparat un avantatjós casament amb un home ric i de bona nissaga, tal com era norma i com aconsellaven els bons costums. La pensava instituir única i universal hereva de tots els seus béns.

Però Juliana ja havia pres una decisió que l'enfrontaria de manera irreversible a la voluntat del pare. En la lluita entre la necessitat de conèixer i les reserves morals, aquestes darreres havien guanyat la partida: demanà a la seva amiga, la comtessa de Conté, que l'ajudés a entrar en religió, una sol·licitud que el seu pare li havia negat fermament. És així com abans de complir els quinze anys, entrà al convent de Santa Pràxedes, de l'orde dominic, a la ciutat d'Avinyó. Pràxedes, un nom prou adequat per a un convent femení. Ella, santa i verge, en temps de les primeres persecucions cristianes, junt amb tres germans més, es dedicà a la pietosa obra de donar sepultura als cossos dels màrtirs i a socórrer els pobres amb tots els béns que tenien.

Juliana optà per les dominiques, precisament l'orde que s'enfrontà amb els franciscans i els jesuïtes pel dogma de la Immaculada Concepció. Els dominics, fidels a les ensenyances de sant Tomàs d'Aquino i de sant Bonaventura, dubten del dogma i promouen el culte alternatiu de la Verge del Roser.

L'orde proclama, a més, la caritat espontània, no organitzada, la seva regla diu que el pobre té dret «*a la debilidad, al cansancio, a no ser inoportuno ni castigado; pues bastante castigo tenía ya con su pobreza*».

La còlera del seu pare fou severa i conseqüent: li retirà tot el suport i li negà el dot i la legítima, de manera que Juliana passà a ser considerada òrfena i pobre, una situació no gens favorable si es vol entrar en un orde religiós. Això no obstant, foren el bisbe mateix i la jerarquia eclesiàstica els qui l'ajudaren, dotant-la per tal que pogués professar. Als quinze anys, és l'any 1609, després de vuit mesos de noviciat, pren el vel i poc després pronuncia els vots definitius que la lligaran a l'orde dominic de per vida. Sembla, de tota manera, que el pare finalment considerarà de nou la postura; així ho deixa escrit Juliana mateixa en unes notes molt personals on explica que la vocació religiosa se li despertà a partir dels tretze anys i ja no la deixà de per vida. La vida conventual afavorí la dedicació a l'estudi i al món del coneixement, li permeté fer allò que avui en diem dedicació exclusiva. El rigor de la clausura fou, de ben segur, el refugi d'un anhelat treball intel·lectual.

Malgrat la modèstia que la caracteritzà, que la féu defugir tota forma de reconeixement, desenvolupà càrrecs de gran responsabilitat dins l'orde, essent des de mestre de novícies fins a priora, això darrer en tres diferents ocasions.

Traduí diverses obres al francès, algunes de les quals foren publicades per decisió explícita de l'orde, com el *Traité de la vie spirituelle par S. Vincent Ferrier de l'Ordre de S. Dominique, traduit de Latin en Francez avec des remarques & annotations sur chaque chapitre*, el 1617, i *La regle de S. Agustin traduite en François, enrichie de diverses explications & remarques pour servir d'istruzione*, que en l'edició del 1680 inclou un compendi de la vida de l'autora, i que enriqué amb comentaris i interpretacions per a una comprensió i una difusió millors. Així mateix, fou autora de poesies en llatí i en francès i també de textos en prosa com l'«Oració recitada davant Paulo V», obra que va ser impresa i que fou molt probablement la seva tesi doctoral, llegida a la seu d'Avinyó i no pas davant del Papa. Altres obres, escrites també en francès, de tipus espiritual i devocional, són *Exercices spirituales sur l'éternité, avec quelques autres méditations de divers sujets, & un petit exercice préparatoire pour la sante profession*, l'any 1637; i també una història de l'establiment i reforma del convent on professà i que l'acollí tota la vida, el de Santa Pràxedes d'Avinyó, que incloïa

la biografia d'algunes monges de l'orde. I una obra que es conserva manuscrita al convent, *Histoire du retablissement & de la reforme de son monastere de sante Praxede, avec les vies de quelques religieuses du dit monastere decedées de son temps en opinion de vertu* on mostra virtuts d'historiadora.

Juliana Morell va obtenir en vida reconeixement tant pels densos coneixements com per les altes virtuts: el biògraf de l'orde dominic Echard la nomena «verge d'ingènua nissaga, gallarda i graciosa de cos, però més il·lustre encara per la seva intel·ligència», i ja hem vist com el seu contemporani Lope de Vega li escriví els versos que inicien el capítol, en el seu tractat «*Laurel de Apolo*».

Hauria estat més fèrtil la creativitat de Juliana si no hagués professat en religió? Hauria seguit estudiant física i botànica i crítica i filosofia? Si bé no és possible assegurar res, el coneixement que tenim de la situació, i per tant, de les possibilitats reals de les dones com a ésser autònoms, ens inclina a dir que no. El seu pare, encara que l'empenyí pel camí del coneixement, li tenia reservat un matrimoni convencional. Els motius últims de la seva actuació fins que Juliana professà en l'orde dominic cal emmarcar-los molt probablement en l'orgull del posseïdor més que no pas en el reconeixement d'una personalitat i uns dots únics per a sí mateixos.

D'altra banda, la biografia que acompanya l'edició del tractat de sant Vicenç Ferrer, feta per la religiosa Marie de Beauchamp, ens parla dels raptos d'humilitat i els càstigs corporals a què es va sotmetre la monja Juliana: cilicis, assots i privacions sovintejaren en la seva experiència religiosa. El progrés espiritual passava per etapes passives-purgatives i per etapes actives i exaltades, d'il·luminació, fins a arribar al contacte amb Déu. La de Juliana no fou una experiència aïllada, la sublimació del confessorari i la devoció desmesurada cap a un sant o santa, portats a voltes fins a les experiències místiques i/o les pertorbacions psíquiques, constituïren durant segles la norma en uns convents plens de noies i dones de bona família. Noies i dones que en nombrosíssimes ocasions no havien escollit de bon grat la vida conventual, sinó que l'havien seguit per imposició del pare o com a substitutiu d'aquest o per fugir d'un matrimoni no desitjat.

Tanmateix, una de les característiques definidores d'aquest temps de Contrareforma i Barroc és l'espiritualitat mística. La pràctica d'una fe de mili-

tància, de la cerca de la perfecció a través del refús de les vanitats mundanes i d'accentuar els valors de la penitència i l'heroïcitat de les virtuts, ho deixen fora de dubte. Les arts del segle XVII estan farcides d'arravataments i aparells escenogràfics que sovint condueixen cap a les visions miraculoses i els fenòmens d'èxtasi. Sense donar-hi massa voltes i a tall d'exemple: l'obra mística dels sants carmelites santa Teresa i sant Joan de la Creu; la radicalització naturalista de Caravaggio; els èxtasis del fundador de la companyia de Jesús, sant Ignasi, i del coetani fundador dels felipons, sant Felip Neri; les arquitectures totals, *theatrum sacrum*, de Bernini; les apoteosis de Rubens; els monuments funeraris de caràcter efímer: túmuls, cenotafis i cadafalcs; la imageria del Crist a la creu i de les *mater* doloroses; les processons de glòria, les de dolor i les de penitència; els actes sacramentals i els actes de fe; l'església del Gesù de Roma; els ampul·losos sostres d'edificis religiosos i civils.

Atesa la poca capacitat d'autonomia de les dones, hi ha una pregunta que hom es planteja sovint i és si l'entrada en religió no els oferia potser més garanties en aquest sentit, o, si més no, una certa llibertat de pensament o, fins i tot, la il·lusió que fos així, que se'ls obrís una esclotxa, per petita que fos, que menés cap a una certa realització, lluny de la custòdia del pare o del marit. En el cas de Juliana, no sembla que fos així; és més, el tipus d'obra que escriu o que tradueix a partir de l'entrada al convent més aviat reflecteix com abraça completament el model marià que se li proposava, més encara que en la seva vida seglar.

La formació de les monges, a més, no era bona des del punt de vista intel·lectual. Si bé en certs ordes es considerava necessari que les monges aprenguessin a llegir per tal de seguir els oficis religiosos, no es veia tan necessari que sabessin escriure. En cas d'escriure, sempre era a la família —unes cartes visades per la mare abadessa— o bé recollien senzilles narracions sobre altres monges de la mateixa comunitat o, en darrera instància, s'autobiografiaven per indicació del propi confessor, com a disciplina. Aquesta migrada vida intel·lectual donava uns col·lectius poc o gens lletrats que miraven amb desconfiança les vel·leïtats o les inquietuds intel·lectuals que es desvetllaven al seu voltant. Sovint els intents de reeixir en estudis científics o de lògica eren severament reprimits per la pròpia comunitat. No cal, doncs, suposar cap mena de pensament crític, fos de caire social o religiós.

Una característica de les comptades dones que escriuen sota els arcs del claustre és la propia biografia, sota una varietat de títols similars: *Vida...*, *Relació...*, *Discurs...*, *Tractat espiritual...*, *Col·loquis...* Sempre cal tenir en compte un abans i un després de la difusió del model literari de santa Teresa, encara que no totes ho van fer amb la força i l'estil de Teresa d'Àvila. N'hi ha a tots els ordes religiosos i de variats nivells d'instrucció. Juliana Morell hi destaca per l'alt nivell d'erudició, alhora que tanca el cicle de les humanistes.

Pel que fa a la postura oficial de la jerarquia religiosa, es rebutjaven totalment els coneixements i les tendències racionalistes, molt especialment entre les dones, però, en el cas de les regulars, encara més, es rebutjava fins i tot la possibilitat de l'experiència mística que es reduïa a l'anècdota més epidèrmica, quan no al fruit de la temptació diabòlica lògica en una naturalesa tan voluble. I és que l'Església, com la societat, volia la dona transitant discretament per alguns dels estats que li eren expressament encomanats: donzella, esposa o vídua i mare o bé, com a alternativa, verge sotmesa a Déu i a un orde que li aplicaria els mateixos principis patriarcals.

Potser el nom de Juliana que li posaren, recordem, pel dia de naixement, li marcà més coses que les que els pares i els costums llavors podien preveure. No endebades santa Juliana es negà a consumir el matrimoni amb Eulogi, prefecte de Nicomèdia, fins que aquest es convertís al cristianisme. L'obstinada negativa la conduí a un llarg i dolorós martiri, fins a la decapitació, a mans del seu mateix espòs. Per a les dues julianes, la santa i màrtir i la docta i sàvia, el seu rei no és d'aquest món, és immortal.

Juliana Morell nasqué a la perifèria d'un Imperi, a la darrereria del segle XVI, el dels Àustries, i morí a la perifèria d'un altre Imperi, a la meitat del segle XVII, el de França. Al llarg dels seixanta anys, la balança s'anà decantant del primer cap al segon. Les dinasties dels Lluïsos a França i dels Felips a Espanya aspiraven, simultàniament, a la «*monarquía universal*», aspiració predominant que els portà a eterns enfrontaments. Des del 1630, França figurà com la potència hegemònica d'Europa. El títol passa de l'imperi dels Àustries a l'imperi dels Borbons. Entremig, la Roma del Vaticà i dels papes, que ara mira cap a un cantó i ara cap a l'altre i ara cap endarrere, depèn de per què.

Juliana Morell va irrompre quan les doctrines i les reformes del concili ecumènic de Trento —la darrera sessió fou el desembre del 1563— ja feia

dies que campaven en tots els àmbits de la vida de cadascú, la pública i la privada. Es va fer gran a la ciutat d'Avinyó, d'un gloriós passat i d'un particular present, ciutat pontifícia administrada per governadors nomenats a Roma, rodejada pel país on el poder del rei depassava el poder de Déu, però governada directament pel cap de l'Església. La França de l'absolutisme absolut tenia un territori sense control directe, sota la influència de la cort pontifícia.

Acabarem amb Lope, tal com hem començat. Aquest a *El peregrino en su patria* fa dir per boca d'un boig: «*uno debería nacer en Francia, vivir en Italia y morir en España*». Juliana Morell no ho va fer ben bé així, per aquest ordre, però sí que va conviure amb el pes feixuc de tots tres estats.

Juliana Morell fou coetània de Lope i Calderón, de Richelieu i Olivares, de Rubens i Rembrandt, de Góngora i Quevedo, de Velázquez i Murillo, de Shakespeare i Molière, de Kepler i Bacon, de Cervantes i Descartes i Galileu. La llista és impressionant. És sens dubte aquest entorn el que fa que el teòleg de León, Juan Claudio, titlli Juliana Morell de «*milagro de su sexo*», en un comentari introductori a les seves obres.